

The author formulated his own vision of further research and use in practical activity of the main aspects of forensic prevention of malicious failure to fulfill child care duties, and also outlined the main preventive measures used by authorized persons in the process of pre-trial investigation of criminal proceedings, which have signs of malicious failure to fulfill child care duties.

Keywords: malicious failure to fulfill the duties of caring for a child, pre-trial investigation, forensic prevention, causes and conditions that contribute to the commission of a crime, a child.

DOI: 10.33766/2786-9156.105.341-355

УДК: 343.98 (477)

*Твердохліб В. М., аспірант Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України (м. Харків, Україна)*

e-mail: volodymyr.1117@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0007-6544-2378>

КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

Статтю присвячено визначенню тих кримінальних правопорушень, що пов'язані із застосуванням вибухових пристроїв, а також здійсненню криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень цієї групи на основі аналізу висловлених у юридичній літературі наукових точок зору та з урахуванням текстуального аналізу кримінального законодавства.

На підставі аналізу теоретичних розробок українських учених узагальнено, що криміналістична класифікація кримінальних правопорушень не може здійснюватися без урахування кримінально-правових ознак певної групи кримінальних правопорушень, адже останні є базовими та системоутворюючими, тому що уособлюють обов'язкові елементи складів цих кримінальних правопорушень.

Установлено, що, залежно від специфіки злочинів досліджуваної групи, як класифікаційні підстави, обираються ті криміналістично значущі критерії, котрі забезпечують можливість диференціації кримінальних правопорушень на окремі групи задля подальшого їх ґрунтовного дослідження та вироблення уніфікованих науково обґрунтованих рекомендацій з приводу окремих тактичних та організаційних аспектів їх розслідування і, таким чином, визначення специфіки досліджуваної групи кримінальних правопорушень щодо інших груп, забезпечення потенційної побудови індивідуалізованої криміналістичної методики розслідування.

На підставі текстуального аналізу положень кримінального законодавства визначено кримінальні правопорушення, що можуть бути віднесені до групи тих, які пов'язані із застосуванням вибухових пристроїв. Розроблено їх криміналістичну класифікацію за: 1) особливостями способу та об'єкту (предмету) посягання, якому за-

вдано шкоду через учинення кримінального правопорушення; 2) знаряддями, що використовувалися під час їх підготовки, вчинення та приховування; 3) особливостями обстановки, у якій вчинено кримінальне правопорушення.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, кримінальне провадження, досудове розслідування, криміналістична класифікація, криміналістична методика, вибуховий пристрій, вибухова речовина, боєприпас.

Постановка проблеми. Протягом останнього десятиліття збільшилася кількість кримінальних правопорушень, учинення яких пов'язане із застосуванням вибухових пристроїв і боєприпасів. Їх суттєве примноження відбулося ще і з початком повномасштабного вторгнення на територію України країни-агресора. Згідно з офіційними даними звіту Національної поліції за 2022 р., кількість виявлених кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним поводженням зі зброєю, боєприпасами та вибуховими речовинами зросла на 13 % (до 4,5 тис). Окрім цього, за вказаний період підрозділами вибухотехнічної служби Національної поліції України здійснено майже 25,5 тис. виїздів, оглянуто понад 16,6 тис. гектарів території, виявлено та вилучено понад 185,6 тис. боєприпасів (гранати, постріли до гранатометів, артилерійські боєприпаси, протишхотні та протитанкові міни, реактивні системи залпового вогню, некеровані та керовані ракети, авіабомби тощо), понад 4,9 тони вибухових речовин [1]. При тому, загалом за цей період обліковано 7 003 кримінальних правопорушень, учинених із застосуванням зброї та боєприпасів, а за 2023 р. їх кількість сягнула 30 843 випадків [2].

Допоки звіт Національної поліції України за 2023 р. не опубліковано для широкого загалу, можемо лише висувати свої припущення про загальну кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним поводженням зі зброєю, боєприпасами та вибуховими речовинами, а також щодо кількості вилучених боєприпасів і вибухових речовин. Однак, на наше переконання, тенденції є очевидними, адже бойові дії тривають, велика кількість територій продовжує залишатися під тимчасовою окупацією, тим паче й організовані групи та злочинні організації намагаються використовувати реалії сьогодення для продовження своєї протиправної діяльності.

Викладені обставини певною мірою визначають пріоритетні напрями діяльності сил безпеки, зокрема правоохоронних органів, серед яких – ефективна протидія кримінальним правопорушенням, пов'язаним із застосуванням вибухових пристроїв. Слід зауважити на складності такої діяльності, адже під час їх розслідування сторона обвинувачення стикається з рядом труднощів, що зумовлені способом їх учинення та застосованими знаряддями. Вони сукупно засвідчують та актуалізують потребу вирішення під час розслідування комплексу тактичних завдань, зокрема щодо: встановлення природи вибуху, причин його виникнення, визначення природи та походження речовин, які застосовувалися, з'ясування особливостей конструкції вибухових пристроїв, встановлення особливостей їх виготовлення або виробництва та ін. Тому беззпідставно заува-

жимо, що розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв неможливе без залучення носіїв спеціальних знань – спеціалістів та експертів.

Проблематика використання спеціальних знань є однією з багатоаспектних і дискусійних у доктринах кримінальної процесуальної науки, сучасної криміналістичної науки та судової експертології. Саме тому вона привертає увагу багатьох теоретиків і практиків. Водночас на підставі текстуального аналізу окремих комплексних наукових робіт, вважаємо доречним зазначити, що перш ніж розкрити особливості реалізації окремих форм використання спеціальних знань та інші специфічні особливості розслідування, зокрема тактику проведення слідчих (розшукових) дій, серед загальнотеоретичних питань науковці приділяють увагу ще й криміналістичній класифікації кримінальних правопорушень досліджуваної ними групи. Такий підхід є достатньо обґрунтованим, адже, як слушно зауважує В. А. Журавель, у криміналістичній класифікації злочинів ураховуються ознаки, що істотно впливають на специфіку здійснення розслідування, а саме: на його організацію та планування, висунення слідчих версій, визначення типових слідчих ситуацій і систем слідчих дій та заходів щодо їх розв'язання [3, с. 161]. Криміналістична класифікація має значення і в контексті розроблення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень певного виду [4, с. 47], а отже, матиме вагомим теоретичне значення при визначенні та розкритті специфіки й окремих форм використання спеціальних знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень, пов'язаних із вибухами, загрозою вибухів або виявленням вибухових пристроїв, досліджували такі науковці, як: В. П. Бахін [5], О. А. Буханченко [6], С. Г. Луценко [7], Л. Я. Матвійчук [8], В. В. Поліщук [9], М. А. Погорєцький [10], Г. В. Прихоров-Лукін [11], Ю. П. Приходько [12] та інші.

Особливості здійснення криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень досліджували та розкрили у своїх роботах В. І. Бойко-Джумеля [13], В. О. Гусєва [14], В. А. Журавель [15], А. П. Запотоцький [16], Ю. Б. Комаринська [17], С. С. Трач [18] та багато інших. Та, попри багаторічну плідну роботу українських учених, слід констатувати, що досі криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв, є нерозробленою. Наразі ця проблематика беззаперечно належить до однієї з актуальних, а тому потребує свого негайного розв'язання.

Формулювання цілей. На підставі аналізу висловлених у юридичній літературі наукових точок зору, матеріалів слідчої та судової практики метою статті є розроблення криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв, з урахуванням текстуального аналізу кримінального законодавства.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі класифікацію розуміють як процес і результат застосування типологічного методу, завдяки якому пе-

вну множинність об'єктів вдається поділити на підмножини (підкласи) за окремими ознаками. Це дозволяє розкрити сутність досліджуваних об'єктів, здійснити повне й точне визначення та оцінку їх властивостей, зв'язків і відносин, задля систематизації знань, уточнення понятійного апарату, створення підґрунтя для подальшої розробки теорій і положень у певній галузі науки [19, с. 15]. Таким чином, основною функцією криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень є її значущість для побудови теоретичних і практичних рекомендацій, спрямованих на вирішення завдань щодо досудового розслідування та протидії кримінальним правопорушенням. Підстави класифікації, як зазначає Р. Л. Степанюк, «повинні відображати насамперед суттєві в криміналістичному сенсі риси відповідної злочинної діяльності» [20, с. 176]. Причому, як слушно свого часу зауважив Г. Ю. Жирний, «це також кримінально-правові ознаки, але саме вони визначають особливості розслідування або декількох злочинів різних видів (за класифікацією Кримінального кодексу України), або підвиду (різновиду) певного виду злочину» [21, с. 380]. Підтримуючи позиції вчених, вважаємо слушним доповнити, що жодна криміналістична класифікація кримінальних правопорушень не може здійснюватися без урахування кримінально-правових ознак певної сукупності кримінальних правопорушень, тому що останні є базовими та системоутворюючими, адже увібрали в себе обов'язкові елементи складів кримінальних правопорушень.

Серед ознак, за якими здійснюється криміналістична класифікація, як зазначав В. А. Журавель, можна виокремлювати «суб'єкта злочину» і на цій підставі виділити ті, які «вчиняються неповнолітніми, особами з дефектами психіки, сексуальними маніяками, організованими групами, рецидивістами тощо». За критеріями «місце вчинення злочину» або «сфера діяльності» у криміналістичній класифікації вирізняють кримінальні правопорушення на транспорті, у сфері використання комп'ютерної техніки, комп'ютерних систем і мереж, у сфері підприємництва та ін. Тобто, відповідно до позиції вченого, класифікаційні побудови у криміналістиці здійснюються на підставі криміналістично значущих ознак, а не за об'єктом кримінально-правової охорони, як це традиційно роблять у кримінально-правовій літературі. У зв'язку з чим вчений констатує, що «криміналістична класифікація – більш диференційоване утворення, ніж кримінально-правова, що тісніше наближає її до вимог практики» [1, с. 161-162]. Отже, залежно від специфіки злочинів досліджуваного виду, обираються ті криміналістично значущі критерії, на підставі яких стає можливою диференціація кримінальних правопорушень на окремі групи, задля подальшого їх ґрунтовного дослідження та вироблення уніфікованих науково обґрунтованих рекомендацій щодо окремих тактичних та організаційних аспектів їх розслідування і таким чином, визначення специфіки досліджуваної групи кримінальних правопорушень щодо інших груп.

Як класифікаційні критерії, учені обирають різні підстави. Здебільшого вони пов'язані з окремими елементами механізму кримінально протиправної діяльності або криміналістичної характеристики. Проте трапляються у юридичній літературі й інші підходи. Наприклад, С. С. Чернявський та Р. С. Довбаш

запропонували на підставі кримінально-правових ознак і криміналістичних критеріїв класифікувати злочини, пов'язані з незаконним відшкодуванням податку на додану вартість, на базові, споріднені та супутні. Згідно з позицією авторів, базові злочини становлять визначальний елемент механізму кримінально протиправної діяльності. До цієї групи слід зараховувати головні злочини, найчисельніші з яких визначають домінуючу спрямованість протиправної діяльності особи або групи осіб і задовольняють злочинну мету. Споріднені (допоміжні) злочини – це злочини, протиправні прояви яких є способом або необхідною умовою підготовки, вчинення та приховування базових злочинів або окремих епізодів, маскування слідів протиправної діяльності тощо. Супутні злочини схожі за багатьма ознаками з базовими, але мають деякі кримінально-правові та криміналістичні відмінності [22, с. 22-23]. Ми підтримуємо позицію вчених, адже така криміналістична класифікація дійсно має місце. Проте, на наше переконання, своєю кінцевою метою вона має окреслення перспектив формування окремих криміналістичних методик розслідування. Це підтверджується й тим, що в подальшому такі погляди набули свого подальшого розвитку в класифікації окремих криміналістичних методик [23, с. 196-197; 24, с. 26-27]. Отже, критерії для криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень можуть бути досить різноманітними, однак, на наше переконання, застосування кожного із них має забезпечувати їх однозначну диференціацію задля потенційної побудови індивідуалізованої криміналістичної методики розслідування.

Кримінальні правопорушення, пов'язані із застосуванням вибухових пристроїв – досить чисельна група кримінально-протиправних посягань, а її виокремлення вже є результатом криміналістичної класифікації, адже визначальним для них є їх взаємозв'язок із вибухом, що передбачає наявність у структурі механізму кримінально протиправної діяльності хоча б одного з таких елементів, як: 1) застосування як знаряддя вчинення кримінального правопорушення вибухової речовини, вибухового пристрою або боєприпасу; 2) кримінальний вибух як спосіб учинення кримінального правопорушення; 3) вибух став наслідком умисного порушення вимог чинного законодавства, що призвело до вибуху (зокрема, через порушення правил пожежної безпеки, правил поводження та експлуатації електроустановок та електромереж, газової безпеки та безпеки систем газопостачання тощо).

Здійснюючи класифікацію кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв, перш за все слід узагальнити ті злочини та кримінальні проступки, що можуть бути віднесені до цієї групи. До кримінальних правопорушень, знаряддями та засобами яких є вибухові пристрої, котрі утворюють юридичну ознаку кримінального правопорушення, що підлягає встановленню, належать: 1) диверсія (ст. 113); 2) умисне знищення або пошкодження майна (ч. 2 ст. 194); 3) незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239-1); 4) порушення правил охорони або використання надр, незаконне видобування корисних копалин (ст. 240); 5) терористичний акт (ст. 258); 6) умисне знищення або пошкодження майна працівника правоох-

ронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця (ч. 2 ст. 347); 7) умисне знищення або пошкодження майна журналіста (ч. 2 ст. 347-1); 8) умисне знищення або пошкодження майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ч. 2 ст. 352); 9) умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ч. 2 ст. 378); 10) умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи (ст. 399) [25]. Це ті кримінальні правопорушення, у яких законодавцем визначено вибух як спосіб реалізації злочинного умислу. При тому здебільшого вибух використовується як спосіб умисного знищення або пошкодження майна. До цієї групи кримінальних правопорушень також належить передбачене ст. 438 КК України «Порушення законів та звичаїв війни», у диспозиції якого хоча й не міститься вказівки на вибух, однак він є одним із найпоширеніших наслідків учинення цього злочину.

Водночас відсутність згадки такої термінологічної конструкції, як «учинення кримінального правопорушення шляхом вибуху» ще не означає, що спосіб його реалізації є відмінним від вибуху. Це, зокрема, пояснюється тим, що в деяких випадках законодавцем також застосовується така конструкція, як «загальнонебезпечний спосіб» або «учинення способом, небезпечним для життя багатьох осіб», яка здебільшого визначається як кваліфікуюча обставина. Так, наприклад, п. 5 ч 2 ст. 115 КК України передбачено відповідальність за вчинення умисного вбивства способом, небезпечним для життя багатьох осіб. Як засвідчує правозастосовна практика та слушно відмічають у юридичній літературі, така загроза може виникнути у випадку застосування вибуху як способу вчинення вбивства [26, с. 194; 27, с. 20, 221]. Окрім цього, п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 7 лютого 2003 року «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» передбачено, що умисне вбивство, учинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб, кваліфікується за умови, що винний, здійснюючи умисел на позбавлення життя певної особи, усвідомлював, що застосує такий спосіб убивства, який є небезпечним для життя не тільки цієї особи, а й інших людей. При всьому небезпека для життя інших людей має бути реальною [28]. Подібне положення міститься в п. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів та працівників правоохоронних органів» від 26 червня 1992 року № 8 зі змінами від 3 грудня 1997 року [29]. Слід зауважити, що будь-яке посягання на життя та здоров'я фізичної особи може бути вчинене шляхом вибуху. Це стосується і кваліфікованих складів кримінальних правопорушень, таких як посягання на життя та здоров'я працівника правоохоронного органу, журналіста, захисника або представника особи та інших суб'єктів правових відносин, які підлягають, так би мовити, особливій кримінально-правовій охороні.

Така кваліфікуюча обставина, як вчинення кримінального правопорушення загальнонебезпечним способом, визначена в диспозиціях складів кримінальних правопорушень, передбачених: 1) ч. 2 ст. 194-1 КК України, тобто в разі

вчинення таким способом умисного пошкодження або руйнування об'єктів електроенергетики; 2) ст. 245 КК України, що криміналізує діяння у вигляді знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу; 3) ч. 2 ст. 252 КК України, якою встановлена кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду; 3) ч. 2 ст. 270-1 КК України – за умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства загальнонебезпечним способом; 4) ч. 2 ст. 292 КК України, що встановлює відповідальність за пошкодження означеним способом об'єктів магістральних або промислових нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів; 5) ч. 2 ст. 360 КК України «Умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі чи технічних засобів телекомунікації, чи споруд електров'язку, що входять до складу телекомунікаційної мережі, якщо такі дії спричинили припинення надання телекомунікаційних послуг загальнонебезпечним способом»; 6) ч. 2 ст. 411 КК України, що встановлює відповідальність за умисне знищення або пошкодження військового майна [25]. Вважаємо, що всі вони можуть бути віднесені до категорії тих, що пов'язані із застосуванням вибухових пристроїв, адже, як слушно вказують у юридичній літературі, загальнонебезпечний спосіб, як обставина, що обтяжує покарання, передбачає такий спосіб дій, що створює небезпеку для життя багатьох людей або ж багатьох об'єктів. Це, зокрема, учинення кримінального правопорушення шляхом підпалу, вибуху, затоплення, розповсюдження епідемій чи епізоотій, шляхом хаотичної стрільби у натовп, використання особливо небезпечної зброї чи речовин із великою розривною здатністю й ін. У разі цього зазначена обставина, яка обтяжує покарання, буде мати місце незалежно від того, настали чи не настали в результаті вчинення злочину тяжкі наслідки; важливим є лише те, що винна особа усвідомлювала, що спосіб діяння, який він використовує, є загальнонебезпечним [30, с. 142].

Певною мірою пов'язані з вибухами ще й кримінальні правопорушення, передбачені ст. 267 КК України «Порушення правил поведінки з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами» та ст. 273 КК України «Порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах». В окреслених кримінальних правопорушеннях вибух не є обов'язковою складовою механізму кримінально протиправної діяльності, однак може стати наслідком порушення визначених правил.

Водночас зважаючи, що кримінальний вибух завжди є результатом комплексу цілеспрямованих дій, задля реалізації яких застосовувалися вибухові пристрої, вибухові речовини та боеприпаси, у технології кримінально протиправної діяльності первісним кримінальним правопорушенням щодо окреслених злочинних діянь можуть виступати ті, що спрямовані на протиправне заволодіння такими знаряддями. Оскільки ці об'єкти належать до категорії тих, що виключені з вільного обігу, то дії, що пов'язані з їх обігом, утворюють самостійний склад кримінального правопорушення. Отже, пов'язаними із застосуванням вибухових пристроїв можуть бути кримінальні правопорушення, передбачені: 1) ст. 262 КК України «Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної

зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем»; 2) ст. 263 КК України «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами»; 3) ст. 263-1 КК України «Незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв»; 4) ст. 265-1 КК України «Незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію»; 5) ст. 269 КК України «Незаконне перевезення на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин»; 6) ст. 410 КК України «Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем»; 7) ст. 414 КК України «Порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення».

Застосування вибухових пристроїв або вибухових речовин є обтяжуючою обставиною в разі вчинення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ч. 2 ст. 249 КК України), а також проведення вибухових робіт із порушенням правил охорони рибних запасів (ст. 250 КК України) [25]. На підставі наведеного, доходимо висновку, що до досліджуваної нами групи кримінальних правопорушень можуть бути віднесені ті, об'єктом посягання яких є різноманітні суспільні відносини, проте всі вони тим чи іншим чином пов'язані із застосуванням вибухових пристроїв. Вибух для одних є способом реалізації певного злочинного умислу, а в інших – наслідком учинення протиправних діянь. Таким чином, визначивши кримінальні правопорушення, що можуть бути віднесені до досліджуваної нами групи, можемо здійснити їх криміналістичну класифікацію.

Перш за все, ураховуючи особливості способу та об'єкту (предмету) посягання, якому завдано шкоду через учинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв, можемо класифікувати їх на такі групи, як:

1) кримінальні правопорушення, у яких вибух є способом реалізації злочинного умислу, спрямованого на заподіяння шкоди об'єкту матеріального світу (особі, майну, надрам, земельним, водним або іншим ресурсам навколишнього природного середовища чи об'єктам, що підлягають охороні тощо);

2) кримінальні правопорушення, у яких кримінальний вибух є наслідком або способом досягнення учинення протиправних діянь терористичної спрямованості, військової агресії та інші;

3) кримінальні правопорушення, у яких вибух став наслідком порушення певних правил безпеки, визначених відповідними законодавчими актами або встановлених режимними обмеженнями окремих об'єктів;

4) кримінальні правопорушення, що пов'язані з незаконним обігом вибухових пристроїв, вибухових речовин, боєприпасів.

Вибух може бути застосований також і як спосіб приховування наслідків учинення кримінального правопорушення. Тому можна класифікувати досліджувані нами кримінальні правопорушення ще й залежно від знарядь, що використовуються під час їх підготовки, вчинення та приховування. На підставі такого критерію можуть бути виокремлені кримінальні правопорушення, що вчинені із застосуванням: 1) вибухових пристроїв промислового виробництва (виготовлення); 2) саморобних вибухових пристроїв; 3) вибухових речовин (матеріалів); 4) боєприпасів.

Ураховуючи особливості кримінально-правової та криміналістичної характеристик кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв, а також визначаючи певну їх специфіку, вважаємо за потрібне як критерій їхньої класифікації обрати ще й обстановку вчинення кримінального правопорушення. Залежно від обстановки вчинення, яка містить такі складові, як місце та час, ця група злочинів може бути класифікована на підвиди: 1) ті, що вчинені в умовах війни або бойових дій; 2) ті, що скоєні на вибухонебезпечних підприємства або цехах, на території виробництв чи інших об'єктах підвищеної небезпеки; 3) вчинені на відкритих ділянках місцевості; 4) учинені в житлових чи інших приміщеннях. Безперечно, як класифікаційні критерії можуть бути обрані й інші, такі як: особливості суб'єкта кримінального правопорушення або особи потерпілого; вид і розмір завданої шкоди, спрямованість умислу суб'єкта кримінального правопорушення або групи осіб тощо, однак, на нашу думку, визначені нами є найбільш конкретними в контексті визначення специфіки розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв.

Окрім наведених класифікаційних критеріїв, вагомим криміналістичним значенням також відрізняються такі підстави, як: 1) спосіб учинення кримінального правопорушення (готування, безпосереднього вчинення, приховання); 2) суб'єкт кримінального правопорушення, їх групи; 3) мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 4) кримінально-протиправний результат..

Висновки. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень може здійснюватися лише на підставі одночасного урахування кримінально-правових ознак певної групи кримінальних правопорушень, адже останні є базовими та системоутворюючими, тому що уособлюють обов'язкові елементи складів цих кримінальних правопорушень, а також з урахуванням особливостей їх криміналістичних характеристик.

Залежно від специфіки злочинів певної групи, як класифікаційні підстави слід обирати ті криміналістично значущі критерії, що забезпечують можливість диференціації кримінальних правопорушень на окремі групи, задля подальшого їх ґрунтовного дослідження та вироблення уніфікованих науково обґрунтованих рекомендацій щодо окремих тактичних та організаційних аспектів їх

розслідування і таким чином, визначення специфіки досліджуваної групи кримінальних правопорушень щодо інших груп, забезпечення потенційної побудови індивідуалізованої криміналістичної методики розслідування.

Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв, може здійснюватися за різними підставами. Здебільшого вони є похідними від основних елементів структури та механізму кримінальної протиправної діяльності. До основних класифікаційних критеріїв ми відносимо: 1) особливості способу та об'єкту (предмету) посягання, якому завдано шкоду через учинення кримінальних правопорушень; 2) знаряддя, що використовувалися під час їх підготовки, вчинення та приховування; 3) особливості обставинки, у якій вчинено кримінальне правопорушення. Окрім них, вагомим криміналістичним значенням також наділені такі класифікаційні підстави як: 1) спосіб учинення кримінального правопорушення (готування, безпосереднього вчинення, приховання); 2) суб'єкт кримінального правопорушення, їх групи; 3) мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 4) кримінально-протиправний результат.

Перспективами подальших досліджень мають стати науково обґрунтовані рекомендації розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв, зокрема тактичні особливості проведення огляду місця події, допиту, слідчого експерименту, визначення специфіки використання спеціальних знань на етапі досудового розслідування тощо.

Використані джерела:

1. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. *Урядовий портал*. URL : https://kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_polic_2022.pdf. (дата звернення: 12.01.2024).
2. Статистична інформація за 2011–2024 роки. *Офіс Генерального прокурора*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-ti-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>. (дата звернення: 12.01.2024).
3. Журавель В. Криміналістична класифікація злочинів: засади формування та механізм застосування. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 3 (30). С. 160-166.
4. Ковальов Ю. Ю. Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних злочинів: дис. ... докт. філ.: 081. Харків, 2021. 251 с.
5. Бахін В. П., Михайлов М. А. Кримінальний вибух: поняття, характеристика, аналіз, розслідування. Київ: НАВС, 2001. 50 с.
6. Буханченко О. А. Особливості огляду місця кримінального вибуху за участю спеціаліста-вибухотехніка: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2010. 18 с.
7. Луценко С. Г. Особливості використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин. Київ: Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». 2018. 113 с.
8. Матвійчук Л. Я. Розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв. Тернопіль: Тернопільський національний економічний університет. 2017. 116 с.
9. Поліщук В. В. Розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 16 с.

10. Погорецький М. А., Ленко М. О., Сергєєва Д. Б. Процесуальні та криміналістичні засади початкового етапу розслідування терористичних актів, вчинених з використанням саморобного вибухового пристрою: монографія. Київ: Алерта, 2014. 300 с.

11. Прихоров-Лукін Г. В. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху. Київ: Еліт-Прінт, 2011. 216 с.

12. Приходько Ю. П. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з кримінальними вибухами: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 273 с.

13. Бойко-Джумеля В. І. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень у сфері інвестування будівництва. *Юридичний бюлетень*. 2021. Вип. 23. С. 232-237. URL : <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.23.30>.

14. Гусєва В. О. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, елементи їх криміналістичних характеристик. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. № 3 (99). С. 242-252. URL : <https://doi.org/10.33766/2524-0323.99.242-252>.

15. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія. Харків: Апостіль, 2012. 304 с.

16. Запотоцький А. П. Криміналістична класифікація злочинів у сфері будівництва. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 32-43. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2016_1_5.

17. Комаринська Ю. Б. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 4. С. 170-175. URL : <https://doi.org/10.51547/ppr.dp.ua/2022.4.25>

18. Трач С. С. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Юридична наука*. 2019. № 11 (101). Т. 2. С. 151-159.

19. Тищенко В. В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2003. 34 с.

20. Степанюк Р. Л. Криміналістична класифікація злочинів, що вчиняються в бюджетній сфері України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 4 (51). Ч. 1. С. 175-180.

21. Жирний Г. Ю. Деякі питання криміналістичної методики. *Конституція України – основа модернізації держави та суспільства*: матеріали наукової конференції (м. Харків 21-22 червня 2001 р.). Харків, 2001. С. 379-382.

22. Чернявський С. С., Довбаш Р. С. Протидія злочинам, пов'язаним з незаконним відшкодуванням ПДВ: наук.-практ. посіб. Київ: Хай-Тек Прес, 2009. 216 с.

23. Журавель В. А. Окремі методики в системі криміналістичних знань. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія: Юридична*. 2015. № 1. С. 187-200.

24. Степанюк Р. Л. Теоретичні засади методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2012. 40 с.

25. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 №2341-III. *БД «Законодавство України». ВР України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення: 04.01.2023).

26. Дубно Т. В. Способи вчинення злочину, сформульовані за допомогою оціночних понять у Кримінальному кодексі України. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2013. Т. 26. № 2-1 (2). С. 191-197.

27. Вуйма А. Г. Використання спеціальних знань під час розслідування вбивств: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Харків, 2023. 297 с.

28. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: постановою Пленуму ВСУ від 07.02.2003 № 2. БД «Законодавство України». ВР України. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>. (дата звернення: 04.01.2023).

29. Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів та працівників правоохоронних органів: постановою Пленуму ВСУ від 26.06.1992 № 8. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-92#Text>. (дата звернення: 04.01.2023).

30. Федорчук І. М. Обставини, які обтяжують покарання за кримінальним правом України: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 240 с.

References:

1. Zvit Natsionalnoi politsii Ukrainy pro rezultaty roboty u 2022 rotsi. (N. d.) N. p. URL : https://kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_polic_2022.pdf. [in Ukrainian].

2. Statistical information for 2011–2024. (N. d.) N. p. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>. [in Ukrainian].

3. Zhuravel, V. (2002). Kryminalistychna klasyfikatsiia zlochyniv: zasady formuvannya ta mekhanizm zastosuvannya. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy – Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 3 (30), 160-166. [in Ukrainian].

4. Kovalov, Yu. Yu. (2021). Vykorystannya spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannya koruptsiinykh zlochyniv. *Doctor's thesis*. Kharkiv. [in Ukrainian].

5. Bakhin, V. P., Mykhailov, M. A. (2001). Kryminalnyi vybukh: poniattia, kharakterystyka, analiz, rozsliduvannya. Kyiv: NAIA. [in Ukrainian].

6. Bukhanchenko, O. A. (2010). Osoblyvosti ohliadu mistsia kryminalnogo vybukhu za uchastiu spetsialista-vybukhotekhnika. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].

7. Lutsenko, S. H. (2018). Osoblyvosti vykorystannya spetsialnykh znan pry rozsliduvanni zlochyniv, pov'iazanykh iz zastosuvanniam vybukhovyykh prystroiv ta vybukhovyykh rehovyn. Kyiv: Natsionalnyi tekhnichnyi universytet Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut imeni Ihoria Sikorskoho». [in Ukrainian].

8. Matviichuk, L. Ya. (2017). Rozsliduvannya zlochyniv, pov'iazanykh iz zastosuvanniam vybukhovyykh prystroiv. Ternopil: Ternopilskiy natsionalnyi ekonomichnyi universytet. [in Ukrainian].

9. Polishchuk, V. V. (2013). Rozsliduvannya zlochyniv, pov'iazanykh iz zastosuvanniam vybukhovyykh prystroiv. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].

10. Pohoretskyi, M. A., Lenko, M. O., Serhieieva, D. B. (2014). Protseualni ta kryminalistychni zasady pochatkovoho etapu rozsliduvannya terorystychnykh aktiv, vchynenykh z vykorystanniam samorobnogo vybukhovoho prystroiu: monohrafiia. Kyiv: Alerta. [in Ukrainian].

11. Prykhorov-Lukin, H. V. (2011). *Metodyka kompleksnoho doslidzhennia vybukhovyykh prystroiv, vybukhovyykh rehovyn i slidiv vybukhu*. Kyiv: Elit-Print. [in Ukrainian].
12. Prykhodko, Yu. P. (2017). *Tekhniko-kryminalistychnе zabezpechennia rozsliduvannia zlochyniv, pov'iazanykh z kryminalnymy vybukhamy*. *Candidate's thesis*. [in Ukrainian].
13. Boiko-Dzhumelia, V. I. (2021). Kryminalistychna klasyfikatsiia kryminalnykh pravoporushen u sferi investuvannia budivnytstva. *Yurydychnyi biuletен – Law Bulletin*, 23, 232-237. URL : <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.23.30>. [in Ukrainian].
14. Husieva, V. O. (2022). Kryminalistychna klasyfikatsiia kryminalnykh pravoporushen, pov'iazanykh iz reiderstvom, elementy yikh kryminalistychnykh kharakterystyk. *Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav im. E. O. Didorenko – Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko*, 3 (99), 242-252. URL: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.99.242-252>. [in Ukrainian].
15. Zhuravel, V. A. (2012). *Kryminalistychni metodyky: suchasni naukovi kontseptsii: monohrafiia*. Kharkiv: Apostil. [in Ukrainian].
16. Zapototskyi, A. P. (2016). Kryminalistychna klasyfikatsiia zlochyniv u sferi budivnytstva. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav – Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 1, 32-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2016_1_5. [in Ukrainian].
17. Komarynska, Yu. B. (2022). Kryminalistychna klasyfikatsiia kryminalnykh pravoporushen, pov'iazanykh iz domashnim nasylstvom. *Dniprovskyyi naukovyyi chasopys publichnoho upraolinnia, psykholohii, prava – Dnipro Scientific Journal of Public Administration, Psychology, Law*, 4, 170-175. URL : <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.4.25>. [in Ukrainian].
18. Trach, S. S. (2019). Kryminalistychna klasyfikatsiia kryminalnykh pravoporushen u sferi hospodarskoi diialnosti. *Yurydychna nauka – Juridical science*, 11 (101), issue 2, 151-159. [in Ukrainian].
19. Tishchenko, V. V. (2003). *Kontseptualni osnovy rozsliduvannia koryslyvo-nasylnytskykh zlochyniv*. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kharkiv. [in Ukrainian].
20. Stepaniuk, R. L. (2010). Kryminalistychna klasyfikatsiia zlochyniv, shcho vchyniaiuetsia v biudzhetnii sferi Ukrainy. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*, 4 (51), issue 1, 175-180. [in Ukrainian].
21. Zhymyi, H. Yu. (2001). *Deiaki pytannia kryminalistychnoi metodyky. Konstytutsiia Ukrainy – osnova modernizatsii derzhavy ta suspilstva: materialy naukovoi konferentsii (m. Kharkiv 21-22 chernia 2001 r.) – The Constitution of Ukraine is the basis for modernization of the state and support: materials of a scientific conference (Kharkov, January 21-22, 2001)*, 379-382. Kharkiv. [in Ukrainian].
22. Cherniavskyyi, S. S., Dovbash, R. S. (2009). *Protydiia zlochynam, pov'iazanykh z nezakonnym vidshkoduvanniam PDV: nauk.-prakt. posib*. Kyiv: Khai-Tek Pres. [in Ukrainian].
23. Zhuravel, V. A. (2015). Okremi metodyky v systemi kryminalistychnykh znan. *Naukovyyi visnyk Lvivskoi komertsiiinoi akademii. Serii: Yurydychna – Scientific Bulletin of the Lviv Commercial Academy. Series: Legal*, 1, 187-200. [in Ukrainian].

24. Stepaniuk, R. L. (2012). Teoretychni zasady metodyky rozsliduvannya zlochyvnyh, vchynenykh u biudzhetnii sferi Ukrainy. *Extended abstract of Doctor`s thesis*. Kharkiv. [in Ukrainian].

25. Verkhovna Rada Ukrainy. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Zakon Ukrainy №2341- III. (2001). N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23-41-14#Text>. [in Ukrainian]

26. Dubno, T. V. (2013). Sposoby vchynennia zlochyvnyh, sformulovani za dopomohoiu otsinochnykh poniat u Kryminalnomu kodeksi Ukrainy. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V. I. Vernadskoho. Seriia «Iurydychni nauky» – Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series: Juridical Sciences, issue. 26, 2-1 (2), 191-197*. [in Ukrainian]

27. Vuima, A. H. (2023). Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia vbyvstv. *Doctor`s thesis*. Kharkiv. URL : <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/16892>. [in Ukrainian].

28. Plenum Verkhovnoho Sudu Ukrainy. Pro sudovu praktyku v spravakh pro zlochyvny proty zhyttia ta zdorov'ia osoby: postanova №2 (2003). N. p. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>. [in Ukrainian].

29. Plenum Verkhovnoho Sudu Ukrainy. Pro zastosuvannia sudamy zakonodavstva, shcho peredbachaie vidpovidalnist za posiahannia na zhyttia, zdorov'ia, hidnist ta vlasnist suddiv ta pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv: postanova № 8 (1992). N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-92#Text>. [in Ukrainian].

30. Fedorchuk, I. M. (2017). Obstavyny, yaki obtiazhuut pokarannia za kryminalnym pravom Ukrainy: monohrafiia. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.02.2024

*Tverdokhib V., Postgraduate Student of National Scientific Centre Hon. Prof.
M. S. Bokarius Forensic Science Institute (Kharkiv, Ukraine)*

CRIMINAL CLASSIFICATION OF CRIMINAL OFFENSES RELATED TO THE USE OF EXPLOSIVE DEVICES

The article is devoted to the definition of those criminal offenses related to the use of explosive devices, as well as valid based on the analysis of the scientific points of view expressed in the legal literature and the result of the textual analysis of criminal legislation, the forensic classification of criminal offenses of this group.

Based on of the analysis of the theoretical developments of Ukrainian scientists, it is summarized that the forensic classification of criminal offenses cannot be carried out without taking into account the criminal-legal features of a certain group of criminal offenses, since the latter are basic and system-forming, because they embody the mandatory elements of the composition of these criminal offenses.

It was established that, depending on the specifics of the crimes of the researched group, those criminological significant criteria that provide the possibility of differentiating criminal offenses into separate groups are chosen as the basis for classification, for their further well-founded research and the development of unified scientifically based recommendations regarding individual tactical and organizational aspects of their investigation and

such way thus, determining the specifics of the studied group of criminal offenses in relation to other groups, ensuring this construction of an individualized forensic investigation methodology.

Based on the textual analysis of the provisions of the criminal legislation, criminal offenses have been identified that can be classified as those related to the use of explosive devices. Their criminological classification was developed on the following grounds: 1) peculiarities of the method and object (subject) of the offense, which caused damage due to the commission of a criminal offense; 2) tools used during their preparation, execution and education; 3) features of the situation in which the criminal offense was committed.

Keywords: criminal offense, criminal proceedings, pre-trial investigation, forensic classification, forensic technique, explosive device, explosive substance, ammunition.

DOI: 10.33766/2786-9156.105.355-367

УДК: 343.985.7 (477)

Тюленев С. А., кандидат економічних наук, директор Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України (м. Харків, Україна)

e-mail: serhii.tiulieniev@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9685-1536>

ПРОЦЕДУРА ДОПИТУ ОСОБИ, ПІДОЗРЮВАНОЇ У ВЧИНЕННІ РЕЙДЕРСТВА: ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА ТАКТИЧНІ АСПЕКТИ

У статті визначено й охарактеризовано процесуальні та тактичні аспекти проведення допиту особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з рейдерством. На підставі аналізу положень кримінального процесуального законодавства обґрунтовано, що набуття особою процесуального статусу підозрюваного у кримінальному провадженні, зумовлює та визначає межі її правового статусу, тобто права й обов'язки, якими вона наділена на відповідному етапі досудового розслідування.

Визначено, що на етапі проведення допиту його учасникам слід детально роз'яснювати права, адже неповідомлення про них може визнаватися істотним порушенням їхніх прав і законних інтересів. З'ясовано, що за сутнісним змістом предмет допиту особи, якій повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного із рейдерством, уособлений такими компонентами: 1) сутність обставин, що з'ясовуються; 2) їхнє значення для результатів справи; 3) процесуальний статус особи, яка бере участь у допиті; 4) правові засади проведення допиту.

Обґрунтовано, що, окрім установлених обставин учинення кримінального правопорушення, щодо якого здійснюється розслідування, під час допиту підозрюваного слід з'ясувати й інші відомості, як про саму особу підозрюваного, так і стан її здоров'я, спосіб життя тощо. Усі інші обставини, котрі становлять предмет допиту, зумовлені складом кримінального правопорушення, обставинами, що підлягають з'ясуванню, слідчою ситуацією, що сформувалася на відповідному етапі розслідування.